

**Функции и значение на трансформациите във външния вид и
възрастта на персонажа „МЪДРАТА ВЪЗРАСТНА ЖЕНА” и на
свързаната с тях символика във фентъзи текстовете за деца на
ДЖОРДЖ МАКДОНАЛД**

Илияна Бенина

**Functions and meanings of the appearance
and age transformations of the “WISE OLD WOMAN” character
and the related symbolism in the fantasy texts for children by
George MacDonald**

Iliyana Benina

Abstract: The object under discussion are the functions and meanings of the appearance and age transformations of the Wise Old Woman character, as well as the related symbolism in the novels *The Princess and the Goblin* (1872), *The Princess and Curdie* (1883), the tale "The Golden Key" (1867). MacDonald successfully challenges the cliché "ugly old woman" / "ugly old witch". His deliberate focus on the physical attractiveness of the character has a specific purpose, namely to draw a parallel between the physical and moral dimensions of the beauty because in MacDonald's understanding beauty and beautiful are predominantly concepts of ethical and moral order. The second part of the study explores some of the main symbols in the texts, such as: the spinning wheel, the bouquet of fairy roses / fire, the Wise Old Woman's pigeons. The conclusion arrived at is that MacDonald's Wise Old Woman character differs greatly from the magic helper's figure in fairy tales as it has acquired the characteristics of a spiritual teacher, role model and a personality, asserting Christian moral values.

Key words: *Wise Old Woman, cliché, beauty, ethical and moral values, spiritual teacher.*

ВЪВЕДЕНИЕ

В повечето фантастични текстове на Джордж Макдоналд, предназначени както за деца, така и за възрастни, прави впечатление последователното присъствие на персонаж, който независимо от многобройните си имена и варианти, може да бъде отнесен към един основен архетип – този на Мъдрата Възрастна Жена. Постоянството в художественото му пресъздаване прави очевиден факта, че това явление не е плод на случайност и че тази фигура заема централно място в креативното въображение на писателя. Поради обширния корпус от текстове, както и поради налагащите се различия в трактовките на персонажа, а също и по причина на широкото поле на свързаната с него проблематика, той ще бъде обсъден в настоящото изследване в сферата на фантастичните текстове за деца.

Обект на дискусия са трансформациите във външния вид и възрастта, под които е репрезентиран посоченият по-горе архетипен образ в следните фантастични текстове за деца: романите *Принцесата и таласъмът* (*The Princess and the Goblin*) (1872), *Принцесата и Кърди* (*The Princess and Curdie*) (1883) и приказката „Златният Ключ” ("The Golden Key") (1867).

ИЗЛОЖЕНИЕ

Затвърждаването на идеята за многообразието на персонажа „Мъдрата Възрастна Жена” идва не само от неговите различни имена, но и чрез репрезентациите на различния външен вид и възраст, които тя приема. В *Принцесата и таласъмът* почти в самото начало бабата на Айрийн е описана като „възрастна

жена, която е не само красива, но и кожата ѝ е гладка и бяла". Тя има дълга коса „бяла почти като сняг" и сините ѝ очи „гледаха толкова мъдро, че човек не можеше да не види, че тя беше възрастна" [1]. Макдоналд успешно проблематизира клишето „грозната стара жена"/„грозната стара вещица", като показва, че жената и в най-преклонните си години може да бъде възприемана като красива в съответствие с възрастта си, да притежава своеобразен чар, силно изразено лично достойнство и да въздейства върху околните позитивно със самото си физическо присъствие. Постепенно става ясно от текста и на двете книги, че преднамереното фокусиране върху физическата красота на персонажа има точно определена цел и тя е да внуши идеята за паралела между впечатляващия, почти богоподобен външен вид на героинята и нейния прекрасен, богат и сложен духовен свят. Авторът същевременно демонстрира, че такова разбиране на нейната личност зависи и от личността на възприемащия – ако той е предубеден, ако съзнанието му борави със стереотипи, то той, разбира се, няма да види нищо от истинската ѝ същност и ще остане безчувствен към нейното своеобразно, нестандартно очарование. Точно такава е реакцията на Кърди, който не само не може да усети физическия магнетизъм и красота на възрастната жена, но дори в началото на повествованието не може изобщо да я види. Когато все пак успява да я съзре, това, което вижда е абсолютно различно от възприемането на принцеса Айрийн. За него бабата на Айрийн е „едно дребно, съсухрено същество, толкова възрастно, че никаква напреднала възраст не би изглеждала прекалено голяма, за да бъде отбелязана под нейния портрет", с побеляла коса и пръсти, подобни на ноктите на хищна граблива птица и „изкривен гръб, превит към гърдите" [2]. Представата на Кърди за възрастната принцеса като гротескна стара вещица се променя, когато той започва да ѝ вярва. Когато младежът признава, че е виновен за убийството на един от нейните гълъби и показва, че искрено се разкайва за коравосърдечието си, тя се изправя пред него като „висока, силна жена – очевидно много възрастна, но толкова величествена, колкото и възрастна" [3].

Следващата среща на Кърди с бабата на Айрийн е в подземна пещера и тогава той я възприема като „импозатна стара и едновременно млада красива принцеса". Тя е репрезентирана още и по следния начин: „тя е тъмна и е облечена в зелено и е майка на цялата светлина, която живее в скъпоценните камъни на земята!" [4]. Това възприятие на Кърди е свидетелство едновременно за митологично-божествените характеристики на персонажа, но и за промененото отношение на младежа към нея, който вече, повярвал в изключителността на възрастната принцеса, получава възможността най-сетне да „прогледне" за нейната истинска природа и да усети цялото ѝ внушително магическо присъствие. Фразата „стара и едновременно млада красива принцеса" в същата сцена съчетава двата полюса на възрастовата дихотомия в една фигура, като я превръща по този начин в личност без възраст, не подвластна на деградиращите изменения, свързани със старостта и така тя се вижда като част от вечността. По този начин наративът ѝ придава статус на изключителност във времето и пространството.

В края на същия епизод, преди Кърди и баща му да излязат от пещерата, възрастната принцеса Айрийн се появява пред тях в друг вид, като стара селянка, облечена с тъмно червено наметало. Червеният цвят поражда многопосочни асоциации: той е цвят на огъня, истината, кръвта, на страстта и виталността. Всички тези конотации могат да бъдат съотнесени към персонажа, подчертавайки по този начин неговата сила и магически качества. Възрастната принцеса по-късно е видяна от Кърди в стаята на краля, нейния син, отново в облика на висока жена „едра и силна като Титания" [5]. При друго свое превъплъщение във втората книга, *Принцесата и Кърди*, бабата на Айрийн приема облика на млада девойка, прислужничка в двореца на краля, чиято основна цел е да демаскира измамниците, крадците и мошениците, възползващи се от безпомощното състояние на своя болен крал. Като изпълнява

ролята на разобличителка на предателството, двуличието, лъжата и сребролюбието, героинята постепенно се превръща в рупор на моралните ценности на автора. **Фактът, че именно на женски персонаж са делегирани тези функции, отново ни убеждава в специалното отношение на Макдоналд към жената, изразяващо уважение и висока оценка на нейните качества.** Една от последните трансформации на възрастната жена е в кралска персона, облечена в „кралско лилаво“, „с корона от диаманти и рубини, под които косата ѝ струеше до пода“ [6]. Във връзка с физическите превъплъщения и трансформации на героинята Катрин Бубел заключава, че:

„Така, красотата на Мъдрата Възрастна Жена е едновременно скрита и открита. Тя се разкрива по най-величествен начин на тези, които я обичат и ѝ вярват, и все пак именно нейното духовно разбулване е това, което кара хората да я обичат и да ѝ вярват, независимо каква е нейната външност“ [7].

Почти идентична на бабата на Айрийн по външен вид е бабата на момичето Тенгъл в приказката „Златният ключ“. Тя е също красива, нежна, излъчваща своеобразно очарование – черти, които се възприемат като индикация за нейната доброта и за това, че може да ѝ се има доверие. **Тази красота, както вече посочихме по-горе, има нравствени измерения, тя е красота от етически характер.** Мъдрата Възрастна Жена от горската приказна къщичка подпомага личностното развитие и осъзнаването на индивидуалността на героинята, малкото момиче Тенгъл и я насърчава да започне пътуването си в неизвестното заедно с другия протагонист, момчето Моси. Това пътуване в крайна сметка ще се окаже и за двамата сложно духовно странстване, чиято крайна цел е откриване на истините за себе си и за света.

Бубел допълва във връзка с този персонаж в приказката „Златният ключ“, че в нея може да се идентифицира силно изразена връзка с природата: „Мотивът за природата асоцииран с Мъдрата Възрастна Жена в „Златният ключ“ – блестящата мека зелена дреха, в която тя е облечена, зеленикавият нюанс на нейната коса, „въздушните риби“ и цялата флора и фауна, които заобикалят нейната селска къщичка – се съчетават, за да породят идеята за архетипната Майка-Земя. Тази митична фигура по друг начин може да се срещне назовавана като Magnus Mater – Великата Майка, езически хтоничен символ на плодородието и съзидателните сили на цялата природа. Бабата на Айрийн също предизвиква тези асоциации в нейната стая, изпълнена с небе, звезди и нейните гълъби и „древен нейния стол, краката на който са инкрустирани със скъпоценни камъни, а горната му част приличаше на гнездо, изплетено от маргарити и зелена трева“. [8] Подобна идея се изразява в *Принцесата и Кърди*. Когато младежът среща „жената на преклонна възраст“ в пещерата, ние четем, че „всичко, което той знаеше за цялото съзидание изглеждаше събрано в един център на хармония и красота в личността на възрастната жена, която стоеше пред него ...“ [9] Общият извод, който се налага във връзка с трансформациите на външния вид и възрастта на Мъдрата Възрастна Жена, репрезентирана от бабата на Айрийн, а също и чрез подобния по смисъл и функции персонаж в „Златният ключ“ е, че внимание трябва да се обръща не толкова и не само на външната страна на нещата и лицата, а на вътрешното съдържание, на духовния живот и нравствения облик.

Функции и значение на символиката, свързана с персонажа.

В двете книги за принцесата смисълът на архетипния образ на Мъдрата Възрастна Жена, репрезентиран от пра-пра-прабабата на принцеса Айрийн, е изведен с помощта на множество символи, всеки от които допринася за неговото разбиране и тълкуване. Тук ще се спрем на основните от тях:

Чекръкът или образът на въртящото се колело.

Този символ присъства в множество вълшебни приказки подобни по сюжет на Спящата красавица и е неотменен атрибут както на зли магьосници, вещици, така и на добри старици, феи, т.е. в него народното въображение, а по-късно и отделни автори на вълшебни приказки съзират очевидно някакъв универсален, вечен смисъл. В двете книги за принцесата бабата на Айрийн почти през цялото наративно време е репрезентирана, работеща на своя чекрък. Образът придобива многопосочен смисъл. На първо място знакът на колелото и неговата непрекъсната нишка може да се интерпретира като обозначаващ жизнения цикъл в неговия кръговрат. Фактът, че Айрийн носи името на своята пра-пра-праба насочва към идеята за продължение на рода и приемствеността между поколенията. Интересното в случая от феминистка гледна точка е, че тази приемственост не се осъществява от мъжки наследник, както е прието от традицията, а от женски такъв. На второ място кълбото с изпredenата нишка неколкoкратно бива предавано от бабата на внучката. Нишката в случая може да се тълкува като израз на силната персонална връзка, не само кръвна, но и духовна между малката и възрастната принцеси, а червеният цвят на скъпоценния камък на пръстена, за който тя е завързана, още повече засилва това внушение.

Букетът от огнени рози / огънят

Във втората книга, *Принцесата и Кърди*, бабата на Айрийн заставя Кърди да сложи ръцете си в купа с пламтящи рози. Смисълът на това изпитание е, че в резултат на него Кърди оттук нататък при ръкостискане ще разпознава какви са хората по своята същност си чрез това на какво животно те приличат – някои приличат на змии, други на лисици, трети на хиени, маймуни и т.н. Символът на огъня отново е архетипен по отношение на неговата пречистваща сила. Смисълът, който Макдоналд добавя е, че духовното израстване и свързаното с него познание понякога включват страдание. То не е самоцелно, защото именно чрез катарзиса се осъществява пречистването и помъдряването на личността. Както отбелязва Джон Придмор ролята на възрастната принцеса в случая може да се съотнесе с „ролята на учителя, чиято задача е да прочисти пътеката на ученика от това, което пречи на неговото духовно развитие, а такива пречки могат да бъдат някои страни от характера на ученика. Идеята, вложена от автора може да се разтълкува в посока, че понякога духовното развитие е по необходимост болезнено. Това обяснява строгият характер на възрастната принцеса и привидно жестоките ѝ методи на възпитание.” [10]

Гълъбите на Мъдрата Възрастна Жена

През цялото наративно време прабабата на Айрийн устойчиво се въвежда в повествованието, придружена от нейните любими гълъби. Образът на гълъбите има трайно място в традицията на вълшебните приказки като един от основните вълшебни помощници. Гълъбите присъстват и в редица религиозни и митологични системи като същества, придружаващи богините на плодовитостта, плодородието и любовта. Белият гълъб също е символ на чистотата и скромността, а в християнското изкуство е символ на Светия Дух. И двата паралела присъстват в обсъжданите текстове. Особено осезаема е аналогията със Светия Дух. Катрин Бубел отбелязва: „По традиция символът на Светия Дух е бял гълъб, който утвърждава вярата, носи видения и сънища и дава прозрение и упътване по начини, много различни от „човешката мъдрост” [11]. Друг епизод, особено значим за тълкуването на символа в тази посока, споменахме в началото – в който Кърди по своя жестока прищявка ранява тежко един от гълъбите на възрастната принцеса. Тази случка е един от многото морални уроци, преподадени на Кърди от възрастната принцеса Айрийн. Тя се превръща в духовен учител и в морален коректив за юношата. Отново ще привлечем внимание към факта, че за ролята на духовен учител и водач Макдоналд избира именно женска фигура и то във време, когато основната роля на жената се възприема и одобрява в тесните рамки на дома и семейството, но не и в интелектуално-духовната и моралната сфера.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В интерпретацията на Макдоналд Персонажът „Мъдрата Възрастна Жена“ надраства по своите моралните проекции и аспирации стандартната фигура на феята-вълшебница, такава, каквато я срещаме в приказките на Шарл Перо и Братя Грим. Възрастната принцеса възпитава Айрийн и Кърди да бъдат смели и състрадателни, да могат да се справят в трудни ситуации и не на последно място как да бъдат лидери. Тя възпира децата от низки страсти и изкушения и им помага да преодолеят своите грешки. От фигура на вълшебен помощник тя се превръща в морален коректив, духовен учител, образец на подражание, личност, утвърждаваща нравствени и християнски ценности.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] **MacDonald**, George. *Princess and the Goblin*. Last accessed 10. 06. 2016.
<http://www.gutenberg.org/files/708/708-h/708-h.htm>
- [2] Ibid.
- [3] **MacDonald**, George. *The Princess and Curdie*. Last accessed 10. 06. 2016.
<http://www.gutenberg.org/files/709/709-h/709-h.htm>
- [4] Ibid.
- [5] Ibid.
- [6] Ibid.
- [7] **Bubel**, Katherine. "Knowing God 'Other-wise': The Wise Old Woman Archetype in George MacDonald's *The Princess and the Goblin*, *The Princess and Curdie*". *North Wind: A Journal of George MacDonald's Studies* 25 (2006): 1-17.
- [8] **MacDonald**, George. *The Princess and Curdie*. Last accessed 10. 06. 2016.
<http://www.gutenberg.org/files/709/709-h/709-h.htm>
- [9] **Pridmore**, John Stuart. *Transfiguring Fantasy: Spiritual Development in the Work of George MacDonald*. PhD Thesis, Institute of Education, University of London, 2000. Last accessed 10. 06. 2016.
<http://eprints.ioe.ac.uk/6630/1/DX220760.pdf>
- [10] **Bubel**, Katherine. "Knowing God 'Other-wise': The Wise Old Woman Archetype in George MacDonald's *The Princess and the Goblin*, *The Princess and Curdie*". *North Wind: A Journal of George MacDonald's Studies* 25 (2006): 1-17.

За контакти: Ст. преподавател, д-р Илияна Ганчева Бенина, катедра Чужди езици, Русенски университет „Ангел Кънчев“, E-mail: ibenina@uni-ruse.bg